

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

הכרה בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות

כ"ג בניסן תשע"ח

8 באפריל 2018

כתיבה: עדו אבגר

אישור: אורלי אלמגור לוטן, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת דברי הכנסת

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240 / 1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

תוכן

<u>2</u>	<u>1.1 מבוא</u>
3	1.1.1 מעורבות חברתית באקדמיה
<u>6</u>	<u>2. הכרה בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות – תמונת מצב</u>
<u>9</u>	<u>3. עמדות בעלי העניין בדבר הדרך הראויה לעודד מעורבות חברתית באקדמיה</u>
9	3.1 מוסדות אקדמיים
9	3.2 המועצה להשכלה גבוהה
10	3.3 התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית

1. מבוא

מסמך זה נכתב לבקשת חברת הכנסת מירב בן ארי, ועניינו תוכניות אקדמיות של מעורבות חברתית שכוללות הכרה בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות. המסמך נכתב לקראת הדיונים בהצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה-2015, של חברת הכנסת מירב בן ארי וקבוצת חברי כנסת, שעל פיה יחויבו מוסדות ההשכלה הגבוהה להציע לסטודנטים קורס בחירה שבמסגרתו הם יתנדבו בארגונים ובעמותות תמורת שתי נקודות זכות אקדמיות.¹ לפי דברי ההסבר להצעת החוק מטרתה "למסד את מעורבותם החברתית של הסטודנטים בחברה ובקהילה תוך כדי יצירת זיקה ישירה לתואר שהם לומדים בדגש על תחום התמקצעותם". בדברי ההסבר גם מובהר כי נקודות הזכות יינתנו עבור פעילות "בעלת תוכן אקדמי, שיש בה תועלת ממשית ומהווה תוכנית הקשורה ללימודי הסטודנט".² הצעת החוק קיבלה את תמיכת ועדת השרים לענייני חקיקה בכפוף לקידומה בהסכמת משרד החינוך ובכפוף לכך שאם הנושא יוסדר בתקנות על ידי המועצה להשכלה גבוהה (מ"ג) החקיקה לא תקודם.³ שר החינוך נפתלי בנט, המשמש גם יו"ר המ"ג, ציין בדיון במליאת הכנסת כי הוא תומך בקידום הצעת החוק.⁴

בפתח המסמך ייסקרו בקצרה ערוצי המעורבות החברתית העיקריים באקדמיה והיקף התמיכה של הוועדה לתכנון ולתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה בערוצי מעורבות אלו. בהמשכו יוצגו נתונים על היקפן של תוכניות שבהן מכירים בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות, וכן יוצגו עמדות חלק מבעלי העניין בדבר הדרך הראויה לעודד מעורבות חברתית באקדמיה. במסגרת הכנת המסמך פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת אל המועצה להשכלה גבוהה כדי לקבל ממנה נתונים ואת עמדתה בסוגיה. למרות פניות חוזרות ונשנות לא התקבלה תשובה מהמועצה להשכלה גבוהה.

מהמסמך עולה בין השאר כי המעורבות החברתית של האקדמיה בישראל באה לידי ביטוי בכמה דרכים מרכזיות; חלקן בעלות אופי אקדמי – כמו קורסים המשלבים עשייה חברתית (קורסים בתחומי לימוד שונים, הכוללים לימוד תיאורטי של תכנים חברתיים לצד מרכיב של עשייה חברתית בקהילה), פרויקט חשיפה לאקדמיה ופרויקטי דגל של המוסדות האקדמיים בתחום החברתי – ואחרים ללא קשר ישיר לתחום האקדמי, כמו התנדבות סטודנטים המקנה נקודות זכות אקדמיות, התנדבות סטודנטים תמורת מלגה וקהילות סטודנטים. הוועדה לתכנון

¹ יצוין כי ועדת השרים לענייני חקיקה קבעה כי תמיכת הממשלה בהצעת החוק מותנית בכך שלהצעת החוק יתווסף סעיף המחייב הכרה בשירות מילואים של עשרה ימים לפחות במהלך שנת הלימודים כתחליף לקורס מעורבות בקהילה. כיום, ההכרה בשירות מילואים כפעילות המקנה נקודות זכות אפשרית במוסדות המכירים בהתנדבות כפעילות המקנה נקודות זכות כאמור, אך היא אינה חובה. משרד ראש הממשלה, החלטת ממשלה 3524 בנושא הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה-2015, של חברת הכנסת מירב בן ארי ואחרים (1207/פ) (החלטה מס' חק/2916 של ועדת השרים לענייני חקיקה מיום 21 בינואר 2018, אשר צורפה לפרוטוקול החלטות הממשלה וקיבלה תוקף של החלטת ממשלה), 8 בפברואר 2018.

על פי סעיף 11(ג) לכללי זכויות הסטודנט (התאמות לסטודנטים המשרתים בשירות מילואים), התשע"ב-2012, מוסד המכיר במעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וחינוכית למען הקהילה כמזכה בנקודות זכות אקדמיות, יהיה רשאי להכיר גם בשירות מילואים כפעילות המזכה בשתי נקודות זכות אקדמיות לתואר, לפי כללים שיקבע.

² הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה-2015 (1207/פ).

³ משרד ראש הממשלה, החלטת ממשלה 3524 בנושא הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה-2015, של חברת הכנסת מירב בן ארי ואחרים (1207/פ) (החלטה מס' חק/2916 של ועדת השרים לענייני חקיקה מיום 21 בינואר 2018, אשר צורפה לפרוטוקול החלטות הממשלה וקיבלה תוקף של החלטת ממשלה), 8 בפברואר 2018.

⁴ דברי הכנסת ה-20, ישיבה 303, הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה-2015, 24 בינואר 2018.

ולתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה מקצה תקציבים ייעודיים לעידוד המעורבות החברתית באקדמיה.

לעניין התנדבות סטודנטים המקנה נקודות זכות אקדמיות עולה מהמסמך, כי בכמחצית מהמוסדות האקדמיים שהשיבו על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת (12 מתוך 25) קיימת אפשרות כזו; רוב המוסדות שאין בהם אפשרות כזו ציינו כי הם מציעים לסטודנטים קורסים המשלבים עשייה חברתית.

ברוב המוסדות שבהם ניתנות לסטודנט נקודות זכות אקדמיות בגין התנדבות, סטודנטים לתואר ראשון יכולים לצבור שתי נקודות זכות תמורת שתי שעות התנדבות שבועיות במהלך שנת לימודים אחת, בעמותות וארגונים העובדים עם ילדים, עם קשישים או עם אוכלוסיות מוחלשות. רק מוסד אקדמי אחד מחייב השתתפות סטודנטים בפרויקטים שבהם ניתנות נקודות זכות אקדמיות בגין התנדבות; במוסדות שאינם מחייבים השתתפות בפעילויות כאמור, מספר הסטודנטים המשתתפים בהן משתנה – מעשרות בודדות ועד כמה מאות סטודנטים בשנה.

בעוד חלק מהמוסדות האקדמיים רואים בפרויקטים המציעים נקודות זכות אקדמיות תמורת התנדבות כלי מועיל לסטודנטים לצבירת ידע, ניסיון ומודעות חברתית, מוסדות אחרים טוענים כי לשם השמירה על הרמה האקדמית של המוסד ראוי להקפיד כי נקודות זכות אקדמיות ייבחנו ויאושרו על פי קנה מידה אקדמי בלבד. בהקשר זה ציינו מוסדות שונים את היתרון הטמון בקורסים המשלבים עשייה חברתית, בציינם שלקורסים כאלה ערך רב הן לסטודנטים – שזוכים להתנסות מעשית בתחום לימודיהם, הן לקהילה – שזוכה למתנדבים בעלי כישורים מקצועיים רלוונטיים לתחום ההתנדבות.

עמדת התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית שנמסרה בתשובה על פנייתנו היא שיש מקום לקדם ולפתח מערכות למתן נקודות זכות לסטודנטים תמורת עשייה חברתית, אך סוגיות מסוג זה צריכות להתפתח במסגרת הראויה להן – בתוך המערך האקדמי בהובלת המל"ג, ולא באמצעות חקיקה.

כאמור, עמדתה העדכנית של המל"ג בסוגיה לא נמסרה לנו. בעבר הובעה התנגדות להצעות דומות בטענה שהן מהוות פגיעה בחופש האקדמי של המוסדות. כפי שהוזכר לעיל יו"ר המל"ג, שר החינוך נפתלי בנט, הביע בדיון במליאת הכנסת תמיכה בקידום הצעת החוק.

1.1 מעורבות חברתית באקדמיה

מקובל לראות את מוסדות ההשכלה הגבוהה כמי שתפקידיהם העיקריים הם הכשרה לתעסוקה ולמחקר. אך לצד תפקידים חשובים אלו יש הרואים במעורבות חברתית של מוסדות ההשכלה הגבוהה והלומדים בהם את תפקידה השלישי של האקדמיה.⁵ המעורבות החברתית של האקדמיה בישראל באה לידי ביטוי בכמה דרכים עיקריות, חלקן בעלות אופי אקדמי ואחרות ללא קשר ישיר לתחום זה:

- **התנדבות סטודנטים המקנה נקודות זכות אקדמיות** – בשנת 2004 קיבלה המל"ג החלטה ולפיה היא "רואה בחיוב מעורבות סטודנטים בתוכניות של פעילות חברתית וחינוכית למען הקהילה, וקוראת

⁵ המועצה להשכלה גבוהה, [מעורבות אקדמיה בקהילה: כ-47 מיליון ש"ח לקידום הנושא במסגרת התוכנית הרב-שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה](#), 25 במאי 2015, תאריך כניסה: 6 במרס 2018; [מעורבות חברתית – תפקידה השלישי של האקדמיה](#), חוברת חשיפה במסגרת יום העיון למעורבות אקדמיה וסטודנטים בקהילה, 2013.

למוסדות להשכלה גבוהה לשקול בחיוב מתן עד שתי נקודות זכות בגין פעילות זו.⁶ כיום מוסדות אקדמיים שונים מציעים תוכניות שבמסגרתן הסטודנטים מתנדבים בארגונים חברתיים שונים ובתמורה המוסד מעניק להם נקודות זכות אקדמיות, כך שההתנדבות מחליפה קורס אקדמי (על פי רוב קורס כללי). נתונים על תוכניות כאלה יובאו בהמשך המסמך.

- **קורסים המשלבים עשייה חברתית** – קורסים בתחומי לימוד שונים ומגוונים, הכוללים לימוד תיאורטי של תכנים חברתיים נוסף על התכנים המקצועיים של הקורס, ומשלבים מרכיב של עשייה חברתית בקהילה. מטרת הקורסים הללו היא לייצר פעילות חברתית מודעת ואיכותית יותר המתבססת על הידע הקיים באקדמיה. הקורסים מתקיימים במגוון תחומים: מתורגמות קהילתית, תכנון אדריכלי, מקצועות הבריאות, תחומי ההנדסה, שימור קהילתי, העצמה טכנולוגית ועוד. הוועדה לתכנון ולתקצוב של המועצה להשכלה גבוהה (ות"ת) משתתפת בעלות הפיתוח וההפעלה של חלק מהקורסים המשלבים עשייה. בשנת הלימודים תשע"ה (2014/15) תקצבה ות"ת כ-80 קורסים אקדמיים כאלה במוסדות שבתקצובה.⁷
- **התנדבות סטודנטים תמורת מלגה** – גופים שונים מציעים מלגות לסטודנטים תמורת התנדבות במגוון תחומים. הפרויקט הנרחב ביותר בתחום זה הוא **תוכנית פר"ח** (פרויקט חונכות), הפועלת מאז אמצע שנות ה-70 של המאה הקודמת ומערבת אלפי סטודנטים בכל שנה בחונכות אישית לילדים הזקוקים לעזרה לימודית ורגשית.⁸ התוכנית מתוקצבת על ידי ות"ת ביותר מ-100 מיליון ש"ח בשנה.⁹
- **פרויקט דגל בתחום חברתי** – המוסדות מפעילים פרויקטים חברתיים ותוכניות למעורבות חברתית בקהילה שיש בהם פוטנציאל לחולל שינוי חברתי ולמקם את האקדמיה כגורם משמעותי חיובי גם בזירה החברתית. בפרויקטים אלה מעורבים הן אנשי סגל אקדמי והן סטודנטים והם צמחו כחלק מתפיסה כוללת שלפיה ראוי כי כל מוסד אקדמי יגבש מדיניות חברתית בהתאם לשיקוליו – לרבות תחומי הלימוד שבהם הוא מתמחה, הסביבה הגיאוגרפית או החברתית שבה הוא פועל והנושאים שהוא מעוניין לקדם.¹⁰ בשנת הלימודים תשע"ה (2014/15) תקצבה ות"ת 23 פרויקטי דגל במוסדות שבתקצובה.¹¹
- **פרויקטים של חשיפה לאקדמיה** – מטרת הפרויקטים היא חשיפת אוכלוסיות מוחלשות שונות, אשר אינן בהכרח קהל היעד ללימודי השכלה גבוהה, לידע חיוני ושימושי אשר נצבר באקדמיה. מטרת החשיפה היא לתת לאוכלוסייה זו כלים להתמודדות טובה יותר עם אירועים בחיי היומיום, ובד בבד

⁶ המועצה להשכלה גבוהה, החלטה 10 / 442: נקודות זכות אקדמיות תמורת מעורבות חברתית, 17 בפברואר 2004. בתוך: [קובץ החלטות עקרוניות 2007-2002](#), מרס 2007, עמ' 139.

⁷ המועצה להשכלה גבוהה, [מעורבות אקדמיה בקהילה: כ-47 מיליון ₪ לקידום הנושא במסגרת התוכנית הרב-שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה](#), 25 במאי 2015, תאריך כניסה: 6 במרס 2018.

⁸ פרח – תוכנית לאומית להשפעה חברתית, [אודות פרח](#), תאריך כניסה: 6 במרס 2018.

⁹ הוועדה לתכנון ולתקצוב, [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ג](#), יולי 2012; [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ד](#), יולי 2013; [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ה](#), יולי 2014; [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ו](#), יולי 2015; [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ז](#), אוקטובר 2016; [התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח](#), אוגוסט 2017.

¹⁰ לדוגמה, במכללה האקדמית אחוה פועל פרויקט של ליווי וחניכה של מתמודדים עם מוגבלות נפשית ופיזית ולמידה משותפת בקורסים אקדמיים; המכללה האקדמית תל אביב-יפו מפעילה תוכנית לעידוד ולהכשרה של סטודנטים תושבי יפו ודרום תל אביב להקמת פרויקטים לשינוי חברתי בשכונות שבהן הם מתגוררים ופועלים. המועצה להשכלה גבוהה, [מעורבות אקדמיה בקהילה: כ-47 מיליון ש"ח לקידום הנושא במסגרת התוכנית הרב-שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה](#), 25 במאי 2015, תאריך כניסה: 6 במרס 2018.

¹¹ שם.

לפתח את סקרנותה ולהשיב לה את חדות הלימוד ואת הרצון והכלים ללמוד ולהתפתח במגוון ערוצים.¹²

- **קהילות סטודנטים** – מטרת התוכנית היא ליצור קהילות סטודנטים ביישובי הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל, אשר יתגבשו בתקופת הלימודים ויפעלו יחד ליצור שינוי בסביבה שבה הן חיות. המטרה הסופית של התוכנית היא יצירת קהילה מגובשת אשר תבחר להשתקע בעיר גם לאחר סיום הלימודים. עד כה הוקמו קהילות בקריית שמונה, בטבריה, בבני ברק, בקריית מלאכי, ברהט, בשדרות ובנתיבות.¹³

התקציב של ות"ת לנושא מעורבות האקדמיה בקהילה (ללא מימון מלגות פר"ח וסיוע כספי לסטודנטים, שאותם תקצבה ות"ת בכ-227 מיליון ש"ח בשנת תשע"ו¹⁴) גדל במידה ניכרת בשנים האחרונות. בלוח להלן מוצגים נתוני התקציב המקורי ותקציב הביצוע בשנים תשע"א (2010/11) עד תשע"ח (2017/18).

לוח 1: תקציב ות"ת למעורבות האקדמיה בקהילה (סעיף תקציבי 6.6), באלפי ש"ח, תשע"א-תשע"ח¹⁵

תשע"ח	תשע"ז	תשע"ו	תשע"ה	תשע"ד	תשע"ג	תשע"ב	תשע"א	
28,410*	21,926	11,276	10,000	9,614	9,139	7,898	-	תקציב מקורי
-	-	17,063	10,962	10,365	7,334	6,733	2,306	תקציב ביצוע

* התקציב המקורי הוא 21,676 אלפי ש"ח. יתר הסכום הוא מעודפי תשע"ז, אם היו כאלה, או מתקציב קרן הסיוע לסטודנטים.

יש לציין כי התוספת בתקציב משנת תשע"ו (2015/16) ואילך מיועדת בעיקר למימון תוכניות ייעודיות חדשות המופעלות במסגרת פרויקט פר"ח ותוכניות ליצירת קהילות סטודנטים.¹⁶ בעקבות תת-ייצוג של סטודנטים ערבים בקורסים המשלבים עשייה, משנת תשע"ו נכלל בתקציב מימון לקורסים המשלבים

¹² למשל, במכללה האקדמית ע"ש סמי שמעון יש פרויקט שמיועד לתושבים מבוגרים מבאר שבע ואשדוד ולתלמידים מערים אלו ומטרתו לחשוף אותם לתחומים הנלמדים במכללה; בבצלאל – אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים פועל פרויקט לחשיפת תלמידים מהמגזר הערבי לפעילות המוסד; בכמה אוניברסיטאות פועל פרויקט למידה למבוגרים אשר נפלטו בעבר ממסגרות חינוכיות ולא זכו להשכלה ואותם מפנים לפרויקט שירותי הרווחה והחינוך. שם.

¹³ הוועדה לתכנון ולתקצוב, החלטת ות"ת: הרחבת התוכנית למעורבות אקדמיה בקהילה – יצירת קהילות סטודנטים, והרחבת תוכניות ייעודיות במסגרת חונכות פר"ח, 25 בנובמבר 2011; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח, אוגוסט 2017.

¹⁴ הוועדה לתכנון ולתקצוב, התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח, אוגוסט 2017.

¹⁵ הוועדה לתכנון ולתקצוב, התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ג, יולי 2012; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ד, יולי 2013; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ה, יולי 2014; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ו, יולי 2015; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ז, אוקטובר 2016; התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח, אוגוסט 2017.

¹⁶ הוועדה לתכנון ולתקצוב, החלטת ות"ת: הרחבת התוכנית למעורבות אקדמיה בקהילה – יצירת קהילות סטודנטים, והרחבת תוכניות ייעודיות במסגרת חונכות פר"ח, 25 בנובמבר 2011.

עשייה הייעודיים לסטודנטים מהמגזר הערבי – 400,000 ש"ח בתשע"ו ו-800,000 בתשע"ז ובתשע"ח. תקציב ייעודי זה הועבר מסעיף הרחבת הנגישות למגזר הערבי.¹⁷

במחקר שהתפרסם בשנת 2015 נטען כי עשור קודם לכן, בשנת 2005, ברוב המוסדות להשכלה גבוהה לא נקבעה מדיניות כוללת בנושא מחויבות המוסד, הסטודנטים והמרצים לקהילה, לא הייתה תוכנית עבודה, לא היה איגום משאבים ולא פותחה תוכנית לטווח ארוך לעידוד מרצים וסטודנטים לעשייה חברתית. לפיכך, הפעילות המגוונת של הסטודנטים בקהילה נעשתה כמעט במנותק מהידע ומהמחקר האקדמי של המוסדות להשכלה גבוהה. לעומת זאת, עשור לאחר מכן כמעט בכל המוסדות להשכלה גבוהה נקבעה מדיניות כוללת בנושא; ברוב הקמפוסים התבססו קשרים בין היחידות למעורבות חברתית לאנשי הסגל האקדמי ופיתחו תוכניות הכשרה וליווי לסטודנטים; חלה התפתחות רבה בתחום השילוב בין פעילות היחידות למעורבות חברתית לקורסים המשלבים עשייה רב-תחומיים והתקיימו תוכניות ארוכות טווח בשותפות עם הקהילה.¹⁸

2. הכרה בהתנדבות סטודנטים כפעילות המקנה נקודות זכות אקדמיות – תמונת מצב

כאמור בשנת 2004 קיבלה המועצה להשכלה גבוהה החלטה לקרוא למוסדות להשכלה גבוהה לשקול בחיוב מתן עד שתי נקודות זכות בגין פעילות סטודנטים בתוכניות של פעילות חברתית וחינוכית למען הקהילה.¹⁹ להלן מוצגים נתונים המעידים על מידת ההיענות של המוסדות לקריאה זו של המל"ג.

לשם קבלת תמונת המצב העדכנית בנושא, פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת לתשע האוניברסיטאות, ל-24 מכללות ציבוריות המתוקצבות על ידי המדינה ובהן ארבע מכללות להכשרת עובדי הוראה²⁰ ולשבע מכללות אקדמיות שאינן מתוקצבות.²¹ המוסדות נשאלו אם הם מאפשרים התנדבות המקנה נקודות זכות אקדמיות, ומי שהשיבו תשובה חיובית נשאלו על מספר שעות ההתנדבות הנדרשות, על מספר נקודות הזכות שאפשר לצבור באופן זה ועל מסגרות הלימודים והיחידות האקדמיות שבהן האפשרות קיימת. עוד נשאלו המוסדות אילו פעילויות ואילו מסגרות התנדבות מוכרות במסלול זה של הקניית נקודות זכות וכן כיצד הם מעודדים את הסטודנטים לממש את אפשרות ההתנדבות. נוסף על כך התבקשו המוסדות לספק נתונים על היקף ההשתתפות בשנים האחרונות בפרויקטים של הקניית נקודות זכות תמורת התנדבות.

25 מוסדות השיבו על פנייתנו. חמש אוניברסיטאות: אוניברסיטת אריאל בשומרון, האוניברסיטה העברית בירושלים, האוניברסיטה הפתוחה, הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל ומכון ויצמן למדע; **15 מכללות ציבוריות, ובהן שלוש מכללות להכשרת עובדי הוראה:** אפקה – המכללה האקדמית להנדסה בתל-אביב, בצלאל – אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים, האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, המכללה האקדמית אחוה, המכללה האקדמית בית ברל, המכללה האקדמית הדסה ירושלים, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, המכללה האקדמית להנדסה ע"ש סמי שמעון, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש

¹⁷ הוועדה לתכנון ולתקצוב, **החלטות ות"ת: הצעת התקציב הרגיל לשנת הלימודים תשע"ו**, 29 ביולי 2015; **התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ז**, אוקטובר 2016; **התקציב הרגיל של ות"ת לשנת הלימודים תשע"ח**, אוגוסט 2017.

¹⁸ דפנה גולן ויונה רוזנפלד, **למידה מהצלחות של קורסים משלבי עשייה באקדמיה בישראל**, גילוי דעת 7, 2015, עמ' 17.

¹⁹ המועצה להשכלה גבוהה, **החלטה 10 / 442: נקודות זכות אקדמיות תמורת מעורבות חברתית**, 17 בפברואר 2004. בתוך: **קובץ החלטות עקרוניות 2002–2007**, מרס 2007, עמ' 139.

²⁰ 22 המכללות המאוגדות בוועד ראשי המכללות האקדמיות (ור"מ) ושתי מכללות נוספות להכשרת מורים – המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי ומכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה.

²¹ המכללה האקדמית נתניה, המרכז האקדמי פרס, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, המרכז הבינתחומי הרצליה, מל"א – המרכז ללימודים אקדמיים, המסלול האקדמי המכללה למנהל והקריה האקדמית אונו.

קיי, המכללה האקדמית ספיר, המכללה האקדמית עמק יזרעאל, המכללה האקדמית תל-חי, המרכז האקדמי לב, סמינר הקיבוצים – המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאומנויות ועזריאלי – מכללה אקדמית להנדסה בירושלים; **חמש מכללות לא מתוקצבות**: המכללה האקדמית נתניה, המרכז האקדמי פרס, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, המרכז הבינתחומי הרצליה והקריה האקדמית אונו.²²

כמחצית מהמוסדות שתשובותיהם התקבלו (13 מוסדות): ארבע אוניברסיטאות ותשע מכללות מתוקצבות⁽²³⁾ ציינו שהם אינם מאפשרים קבלת נקודות זכות אקדמיות תמורת התנדבות, אך רובם ציינו כי הם מציעים לסטודנטים קורסים המשלבים עשייה חברתית.

ב-12 מוסדות (אוניברסיטה אחת,²⁴ שש מכללות מתוקצבות וחמש מכללות לא מתוקצבות⁽²⁵⁾) אפשר לקבל נקודות זכות אקדמיות תמורת התנדבות, לעיתים לצד קיומם של קורסים המשלבים עשייה חברתית. ברוב המוסדות שמאפשרים זיכוי אקדמי תמורת התנדבות אין לסטודנטים חובה לבחור באפשרות זו, אך בשני מוסדות הסטודנטים מחויבים בהתנדבות (באחד מהם החובה היא להתנדב או להשתתף בקורס המשלב עשייה חברתית).

היקף ההתנדבות הנדרש ומספר נקודות הזכות הניתנות תמורת ההתנדבות

- **ברוב המוסדות שמאפשרים זאת, סטודנטים לתואר ראשון יכולים לצבור שתי נקודות זכות, על פי רוב תמורת 50–60 שעות התנדבות (שתי שעות התנדבות שבועיות) במהלך שנת לימודים אחת.**

²² שפרה וייס, מזכירה אקדמית, אוניברסיטת אריאל בשומרון, דוא"ל, 23 בינואר 2018; פרופ' ברק מדינה, רקטור, האוניברסיטה העברית, דוא"ל, 10 בינואר 2018; נאוה סגל-ליכטנשטיין, מזכירה אקדמית, האוניברסיטה הפתוחה, דוא"ל, 11 בינואר 2018; מיכל פימה, ראש לשכת המשנה הבכיר לנשיא, הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, דוא"ל, 5 בפברואר 2018; פרופ' מיכל נאמן, סגנית נשיא מכון ויצמן, דוא"ל, 12 בינואר 2018; פרופ' עמי מויאל, נשיא, אפקה – המכללה האקדמית להנדסה בתל-אביב, דוא"ל, 15 בינואר 2018; דור לין, מנכ"ל, בצלאל – אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים, דוא"ל, 11 בינואר 2018; ד"ר יובל קרניאל, רקטור, בצלאל – אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים, דוא"ל, 14 בינואר 2018; פרופ' ינעם ליף, נשיא האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, דוא"ל, 22 בינואר 2018; ד"ר אתי גרובגלד, מנכ"ל, וד"ר מיכל רביבו, דיקן הסטודנטים, המכללה האקדמית אחוה, דוא"ל, 24 בינואר 2018; פרופ' עמוס הופמן, סגן הנשיא לעניינים אקדמיים, המכללה האקדמית בית ברל, 15 בינואר 2018; ד"ר חצי מילגרם, סגן הנשיא וראש המינהל האקדמי, המכללה האקדמית הדסה ירושלים, דוא"ל, 29 בינואר 2018; פרופ' אריה מהרשק, נשיא, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, 14 בינואר 2018; ד"ר אבשלום דנוך, עוזר הנשיא וראש המינהל האקדמי, המכללה האקדמית להנדסה ע"ש סמי שמעון, דוא"ל, 21 בינואר 2018; ד"ר אורית פוקס, דיקנית סטודנטים, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, דוא"ל, 14 בינואר 2018; פרופ' אבי בסר, המשנה לנשיא לעניינים אקדמיים, המכללה האקדמית ספיר, דוא"ל, 17 בינואר 2018; נטעלי גונן שלו, מרכזת היחידה למעורבות חברתית, משרד דיקן הסטודנטים, המכללה האקדמית עמק יזרעאל, דוא"ל, 23 בינואר 2018; ד"ר אמיר גולדשטיין, דיקן הסטודנטים, המכללה האקדמית תל-חי, דוא"ל, 21 בינואר 2018; פרופ' קנת הוכברג, רקטור, המרכז האקדמי לב, דוא"ל, 14 בינואר 2018; ד"ר אדם הישראלי, ראש היחידה למעורבות חברתית, סמינר הקיבוצים – המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאומנויות, דוא"ל, 23 בינואר 2018; עדי סיסו יורן, מנהלת מדור סיוע ומעורבות חברתית, עזריאלי – מכללה אקדמית להנדסה בירושלים, דוא"ל, 18 בינואר 2018; פרופ' ברנרד פינצ'וק, המשנה לנשיא ולרקטור, המכללה האקדמית נתניה, דוא"ל, 21 בינואר 2018; ד"ר אורנית דוידזון בז'רנו, דיקן הסטודנטים, ועו"ס שרי בן מוחה-קולטון, ראש מחלקת רווחה ומעורבות חברתית, המרכז האקדמי פרס, דוא"ל, 22 בינואר 2018; ניצה טבנקין, מנהלת דיקנט הסטודנטים ושיווק מוסדי, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, דוא"ל, 14 בינואר 2018; ד"ר עדי קול, דיקנית הסטודנטים והבוגרים, המרכז הבינתחומי הרצליה, דוא"ל, 28 בינואר 2018; פרופ' משה בן-חורין, נשיא הקריה האקדמית אונו, דוא"ל, 23 בינואר 2018.

²³ המוסדות שאינם מאפשרים זיכוי אקדמי תמורת התנדבות: אוניברסיטת אריאל בשומרון, האוניברסיטה העברית בירושלים, האוניברסיטה הפתוחה, מכון ויצמן למדע, אפקה – המכללה האקדמית להנדסה בתל-אביב, בצלאל – אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים, האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים, המכללה האקדמית הדסה ירושלים, המכללה האקדמית להנדסה אורט בראודה, המכללה האקדמית להנדסה ע"ש סמי שמעון, המכללה האקדמית ספיר, המכללה האקדמית תל-חי וסמינר הקיבוצים – המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאומנויות.

²⁴ יצוין כי לפחות אוניברסיטה אחת נוספת – אוניברסיטת בר-אילן, שלא ענתה על פנייתנו, מציעה תוכנית שבמסגרתה ניתנות נקודות זכות תמורת התנדבות. אוניברסיטת בר-אילן, **מעורבות חברתית בקהילה**, תאריך כניסה: 5 במרס 2018.

²⁵ המוסדות שמאפשרים זיכוי אקדמי תמורת התנדבות: הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, המכללה האקדמית אחוה, המכללה האקדמית בית ברל, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל, המרכז האקדמי לב, עזריאלי – מכללה אקדמית להנדסה בירושלים, המכללה האקדמית נתניה, המרכז האקדמי פרס, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, המרכז הבינתחומי הרצליה והקריה האקדמית אונו.

- במוסד אחד ארבע שעות התנדבות שבועיות במשך שנת לימודים מלאה (100–120 שעות) מקנות שתי נקודות זכות, ובמוסד אחר 18 שעות התנדבות מספיקות לקבלת שתי נקודות זכות, ו-36 שעות התנדבות מקנות ארבע נקודות זכות.
- **על פי רוב, נקודות הזכות הניתנות תמורת התנדבות נגרעות ממכסת נקודות הזכות שעל הסטודנט לצבור בלימודי קורסים כלליים.**

מאפייני ארגוני ההתנדבות

- **רוב העמותות והארגונים שצינו המוסדות בתשובותיהם שאפשר להתנדב בהם תמורת נקודות זכות הם גופים העובדים עם ילדים, עם קשישים או עם אוכלוסיות מוחלשות, ובהם מועדוניות וגני ילדים, מרכזי נוער, מרכזים לקשישים, מסגרות לנוער בסיכון, מסגרות וארגונים לילדים עם צרכים מיוחדים, בתי אבות ובתי חולים.**
- **על פי רוב נדרשים הסטודנטים לבחור ארגון מרשימה של ארגונים שאישר המוסד מראש (ברשימה כזאת נכללים ארגונים בודדים עד עשרות ארגונים).** בשני מקרים צוין כי אפשר לקבל אישור להתנדבות גם בארגון שאינו מופיע ברשימה, לאחר בחינת התאמתו לדרישות המוסד.
- בין העקרונות והקריטריונים המנחים את המוסדות בבחירת הגופים המאושרים הוזכרו הקפדה על מגוון, כדי לאפשר לכל סטודנט לבחור התנדבות בתחום הקרוב להעדפותיו, לכישוריו ולתחום לימודיו; פריסה גיאוגרפית באזור מוסד הלימודים או באזור מגורי הסטודנטים; היות הגוף ארגון מוכר – מוסד ציבורי, עמותה או מלכ"ר; קיום מנגנון פיקוח על מתנדבים ורישום שעות התנדבות. כמו כן, צוין שניתנת העדפה לארגונים שבהם עורכים הכשרה מקצועית למתנדבים.

פעילות המוסדות לעידוד השתתפות בפרויקטים

כאמור, ברוב המקרים ההשתתפות בפרויקט התנדבות תמורת נקודות זכות אקדמיות אינה חובה. לפיכך, נשאלו המוסדות על פעילויות שהם מבצעים להגברת המודעות לפרויקט והחשיפה אליו. המוסדות מנו פעילויות שונות ובהן:

- פרסום האפשרות להתנדבות עוד בשלב ההתעניינות בדבר לימודים במוסד, בימי אוריינטציה ובעת הרישום ובניית מערכת השעות;
- קיום יריד פתיחת שנה שבו הגופים שבהם אפשר להתנדב והסטודנטים המתנדבים מציגים את פעילותם (שני מוסדות ציינו כי בעבר קיימו יריד חשיפה אך עקב היענות מועטה של סטודנטים להשתתפות בפרויקט חדלו מפעילות זו);
- פרסום הפרויקט ואפשרויות ההתנדבות ברחבי הקמפוס, באתר האינטרנט, ברשתות החברתיות ובדיוור ישיר בדואר האלקטרוני;
- חלק מהמוסדות דיווחו על עריכת משוּב עם סטודנטים שסיימו את התנדבות, ופרסום הסיפורים והחוויית האישיות שלהם; חלק מהמוסדות דיווחו על עריכת טקס הענקת תעודת הצטיינות לסטודנטים שהצטיינו במיוחד בפעילות ההתנדבותית שלהם בקהילה.

היקף ההשתתפות בפרויקטים

המוסדות התבקשו לדווח על מספר המתנדבים בכל אחת משלוש שנות הלימוד האחרונות. מתשובות המוסדות עולה שיש הבדלים ניכרים ביניהם במימוש האפשרות להתנדב תמורת נקודות זכות:

- שלושה מוסדות (המכללה האקדמית נתניה, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט ועזריאלי – מכללה אקדמית להנדסה בירושלים) דיווחו על השתתפות של סטודנטים בודדים בלבד בפרויקט;

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

- שישה מוסדות (הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, המרכז האקדמי פרס, המכללה האקדמית בית ברל, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל והמרכז האקדמי לב) דיווחו על השתתפות של עשרות סטודנטים בשנה ;
- שני מוסדות (המרכז הבינתחומי הרצליה והמכללה האקדמית אחוה) דיווחו על השתתפות של כמה מאות סטודנטים בשנה ;
- מכללה אחת (הקריה האקדמית אונו), שמחייבת השתתפות בפרויקט, דיווחה על השתתפות של כ- 3,000 סטודנטים בשנה.

יצוין שהמוסדות האקדמיים נבדלים מאוד זה מזה מבחינת גודלם, ולכן הנתונים המספריים כשלעצמם נותנים תמונת מצב חלקית בלבד. משום כך נשאלו המוסדות גם על היקף האוכלוסייה הרלוונטית להתנדבות – מספר הסטודנטים הלומדים במחלקות ובמסלולי הלימוד שבהם מוצעת האפשרות להתנדב. רק ארבעה מוסדות ציינו נתון זה בתשובתם (המרכז האקדמי פרס, המרכז הבינתחומי הרצליה, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי והמכללה האקדמית עמק יזרעאל). מהנתונים שמסרו עולה כי שיעור המתנדבים בהם הוא בין 2% ל-10% מהאוכלוסייה הרלוונטית.

3. עמדות בעלי העניין בדבר הדרך הראויה לעודד מעורבות חברתית באקדמיה

3.1 מוסדות אקדמיים

בתשובה על פנייתנו נימקו חלק מהמוסדות שמציעים אפשרות לקבל נקודות זכות תמורת התנדבות את החלטתם זו בכך שסטודנטים וסטודנטיות המעורבים בפעילות הקהילתית צוברים ידע וניסיון ניכרים, ונעשים מודעים יותר לפערים הקיימים בחברה הישראלית. לראיתם, הפרויקט הוא חלק קריטי בתהליך הכשרתם המקצועית של הסטודנטים לקראת השתלבותם בעולם העבודה.

מוסדות שאינם מציעים התנדבות המקנה נקודות זכות אקדמיות הסבירו את התנגדותם לאפשרות כזאת בעיקר בנימוק שלשם השמירה על הרמה האקדמית של המוסד ראוי להקפיד כי נקודות זכות אקדמיות ייבחנו ויאושרו על פי קנה מידה אקדמי בלבד.

כאמור, מוסדות רבים מציעים לסטודנטים להשתלב בקורסים המשלבים עשייה חברתית. מוסדות אלו ציינו כי להבדיל ממתן נקודות זכות תמורת התנדבות, בקורסים המשלבים עשייה מוצעת לסטודנטים התנדבות בתחומים הקשורים לעולמם המקצועי והחינוכי, ובכך התרומה של ההתנדבות מרבית, הן לסטודנטים – שזוכים להתנסות מעשית בתחום לימודיהם, הן לקהילה – שזוכה למתנדבים בעלי כישורים מקצועיים רלוונטיים לתחום ההתנדבות. עוד ציינו מוסדות אלו כי קורסים המשלבים עשייה מאפשרים מתן מעטפת של ליווי ותמיכה מקצועית מטעם מוסד הלימודים, וזו מאפשרת הן לסטודנטים והן לקהילה להפיק את המרב מההתנדבות.

נוסף על נימוקים אלו כמה מוסדות שמציעים אפשרות להקניית נקודות זכות אקדמיות תמורת התנדבות ציינו כי מניסיונם, הסטודנטים עצמם מעדיפים להתנדב במסגרות אחרות תמורת מלגה (דוגמת פרויקט פרי"ח), או במסגרת קורסים המשלבים עשייה חברתית (דוגמת קליניקות משפטיות).

3.2 המועצה להשכלה גבוהה

כאמור, מרכז המחקר והמידע של הכנסת פנה אל המל"ג כדי לקבל את התייחסותה לסוגיה. למרות פניות חוזרות ונשנות לא התקבלה תשובת המל"ג.

בדיון בנושא מתן נקודות זכות על שירות מילואים שהתקיים בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בשנת 2012, ציין מנכ"ל המל"ג דאז משה ויגדור כי החלטתה אם להכיר בשירות מילואים כמקנה נקודות זכות היא החלטה אקדמית, ועל כן אין המל"ג כופה אותה על המוסדות. מנכ"ל המל"ג הסביר כי ככלל, המל"ג לא כופה על המוסדות החלטות שחוסות תחת החופש האקדמי והמינהלי שלהן, אלא נותנת הנחיות כלליות והמלצות, שבדרך כלל מיושמות. לראיית המל"ג, גם פעילות חברתית היא עניין וולונטרי – המוסד יכול להחליט שהיא מקנה נקודות זכות ויכול שלא לעשות כן. מנכ"ל המל"ג ציין כי בפועל, רוב המוסדות מכירים בכך.²⁶

בהקשר זה יצוין עוד, כי בדיון מוקדם במליאת הכנסת ה-16 בהצעת חוק דומה להצעתה של חברת הכנסת בן ארי (שלא אושרה)²⁷ שרת החינוך ויו"ר המל"ג דאז, חברת הכנסת לימור לבנת, הציגה את עמדת הממשלה בנושא, ולפיה הצעת החוק כוללת התערבות באופן קביעת תוכניות הלימודים האקדמיים והפעלתן ועל כן יש בה משום פגיעה בחופש האקדמי של מוסדות הלימוד. יוזם הצעת החוק, חבר הכנסת יצחק הרצוג, טען בתגובה כי היות שמדובר במסלול שאינו מחייב את הסטודנטים אין בכך משום פגיעה בחופש האקדמי. עוד ציין הרצוג, כי כבר במצב הקיים חלק מנקודות הזכות ניתן עבור קורסים אשר אינם קשורים לתחומי הלימוד האקדמיים, דוגמת פעילויות ספורט.²⁸ כאמור, שר החינוך ויו"ר המל"ג הנוכחי נפתלי בנט הביע תמיכה בקידום הצעת החוק של חברת הכנסת בן ארי.²⁹

3.3. התאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית³⁰

בתשובה על פנייתנו נמסר מהתאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית כי ההתאחדות רואה בהתנסות במעורבות חברתית פעילות שיש לה חשיבות רבה בעיצוב ערכיהם של הצעירים בישראל. המעורבות החברתית מהווה התנסות פרקטית במערכות מורכבות, מאפשרת למידה של נושאים שאי אפשר ללמוד באותה צורה באולם הרצאות, ולצד זאת יש לה כמובן תרומה חשובה לקהילה. לאור תפיסה זו, ההתאחדות מפעילה תוכניות ופרויקטים רבים הכוללים מעורבות חברתית של סטודנטים.

ההתאחדות תומכת בקריאת המל"ג משנת 2004 (שהוזכרה לעיל) למוסדות אקדמיים לתת נקודות זכות אקדמיות לסטודנטים תמורת מעורבות חברתית בקהילה, ורואה חשיבות רבה בתקצוב ות"ת למוסדות האקדמיים עבור קהילות סטודנטים, פרויקטי דגל של המוסד האקדמי בתחום החברתי, קורסים המשלבים עשייה חברתית וקורסי חשיפה לאקדמיה בקהילה. עמדת ההתאחדות היא כי תחום המעורבות החברתית באקדמיה אינו מפותח דיו – יש להקצות משאבים נוספים לנושא, ויש מקום לקדם ולפתח מערכות למתן נקודות זכות לסטודנטים תמורת עשייה חברתית, אך חשוב ביותר להקפיד כי מערכות אלו יהיו מקצועיות וממוקדות במטרות רעיון ההתנדבות: יצירת חוויה ערכית ומשמעותית למתנדב, בד בבד עם התנדבות מועילה ובעלת ערך למושא ההתנדבות.

²⁶ הכנסת ה-18, ועדת החינוך, התרבות והספורט, פרוטוקול מס' 621, ציון יום הסטודנט הבין-לאומי: א. מעקב אחר יישום חוק זכויות הסטודנט; ב. מתן נקודות זכות על פעילות חברתית ושירות מילואים, 22 במאי 2012.

²⁷ הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשס"ד–2003 (פ/1602/16), של חבר הכנסת יצחק הרצוג.

²⁸ דברי הכנסת ה-16, ישיבה 97, הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשס"ד–2003, 21 בינואר 2004.

²⁹ דברי הכנסת ה-20, ישיבה 303, הצעת חוק עידוד מעורבות סטודנטים בפעילות חברתית וקהילתית, התשע"ה–2015, 24 בינואר 2018.

³⁰ ערן לוי, מנהל המחלקה למדיניות ומעורבות חברתית בהתאחדות הסטודנטים והסטודנטיות הארצית, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 21 בינואר 2018.

על אף תמיכתה במעורבות חברתית של סטודנטים, ההתאחדות הביעה בתשובתה למרכז המחקר והמידע של הכנסת חשש שמא חקיקה ואילוץ של המוסדות האקדמיים ליצירת מערכות להתנדבות סטודנטים יובילו ליצירת מנגנוני התנדבות שאינם מקצועיים ושאינם ממוקדים במטרות המתוארות לעיל. יתר על כן, אילוץ המוסדות עשוי להובילם להתנגד ליוזמות מקומיות ולפיתוח מנגנוני מעורבות חברתית ראויים וטובים אחרים. נוכח זאת, ההתאחדות אומנם מברכת על קידום הנושא, אך עמדתה היא כי על סוגיות מסוג זה להתפתח במסגרת הראויה להן בתוך המערך האקדמי בהובלת המל"ג, וכי יש חשש לנזק לתחום עקב הסדרת הנושא באמצעות חקיקה.

